

A "MÁSODIK NYILVÁNOSSÁG"
Európa rendszerváltó országaiiban:
A szervezett bűnözés társadalmi szempontjai

Irk Ferenc

Közép-Kelet-Európa rendszerváltó országai a bűnözés számos új formájával néznek szembe. Ezek egy része folyamatosan és szinte észrevétlenül terjedt el. Sokáig a lakosság nem is törődött velük, hiszen nyugalmaikat - hirtelen - más, korábban nem ismert veszélyek fenyegették. A diktatúra létbiztonságát előbb a közterület, majd a magánélet szférájának bizonytalansága váltotta fel.

Nemcsak a közvélemény, de hosszabb ideig a lakosság biztonságát garantálni hivatott állami intézmények szakemberei sem vették észre, s ha észlelték is, nem törődtek azokkal az összefüggésekkel, amelyek ezek között a látszólag egyedi esetek között húzódnak meg. Megelégedtek azzal, hogy a bűncselekmények közvetlen elkövetőit igyekeztek (egyre csökkenő eredményességgel) kézre keríteni. A mögöttük meghúzódó személyekkel sem sokat foglalkoztak, s még kevésbé törődtek annak kutatásával, hogy vajon nem viszonylag szövevényes - esetleg országhatárokon átnyúló - hálózatokkal van-e dolguk, vajon nem egy nagy és ismeretlen rendszer egyes elemeivel találkoznak-e.

Ehhez hozzájárult az, hogy egészen a rendszerváltásig a szakemberek egy része még vitatkozni sem volt hajlandó arról: vajon *van-e szervezett bűnözés Magyarországon*. Ideológiai alapon állították, hogy nincs - mert ilyesmi Európa e részén nem lehet.¹ Ezt jól bizonyítják azok az írások, amelyek ezidőtájt e témakörben napvilágot láttak. Sőt! Még a rendszerváltás után évekig sem került e témakör a kriminológiai-büntetőjogi érdeklődés homlokterébe.²

Az alapos vizsgálatok ezzel szemben kimutatják, hogy már a diktatúrák erejének gyengülésével egyidejűleg növekszik a bűnözés szervezetszerű elkövetésének gyakorisága. Az európai kommunista diktatórikus rendszerek összeomlását követően a meggyengült államhatalom és a demokrácia játékszabályai megkönnyítik a bűnözők munkáját. Ilyenek pl. a határok megnyitása, a turizmus ugrásszerű növekedése, a piacgazdaság kibontakozása, a vagyoni viszonyok polarizálódása, a büntető eljárások során a jogállami eszközök szigorú érvényesítése. Ennek következtében a rendszerváltást követő egy évtizeden belül a nyugat-európai országokban ismert valamennyi szervezett bűncselekmény nemcsak megjelent, de el is terjedt Közép-Kelet-Európában. Magyarország jelenleg elsősorban tranzitország Ázsia (részben Afrika) és Nyugat-Európa között. A legismertebb bűncselekmények: kábítószer- és embercsempészet, illegális fegyver- és gépkocsi-kereskedelem. A bűnözők visszatérően kísérletet tesznek arra, hogy elsősorban gazdasági, másodsorban politikai kapcsolatra lépjenek a törvényes rend képviselőivel.

¹ Ma már tudjuk, sőt amit akkor is tudtunk, ki is mondjuk: 1979-ben leplezett le a rendőrség különleges csoportja 217 bűncselekményt 91 személy előzetes letartóztatásba helyezésével együtt, amely ügyekben a szervezett bűnözés összes ismérve jelen volt. Így: Interjú Tonhauser Lászlóval a szervezett bűnözésről, a szervezett bűnözés elleni munkáról. Belügyi Szemle 1997/2. 45. p.

² Dános V.: Szervezett bűnözés. In: Gönczöl - Korinek - Lévai (szerk.): Kriminológiai ismeretek, bűnözés, bűnözéskontroll. Corvina Budapest, 1996. 211-225. pp.

Így az történt, hogy a rendszerváltást megelőző "második nyilvánosság" (azaz a hatalommal szemben álló, politikailag motivált személyek) új szereplőkkel, s megintcsak (természetesen) az első nyilvánosság (diktatúra helyett most a demokrácia) gyengeségeit és gyengéit kihasználva tovább működik. Az illegitim hálózatok korábban a politika, ma a gazdaság hadállásain keresztül törekszenek a hatalom átvételére, de legalábbis az első nyilvánosság minél szélesebb szeptének megszerzésére.

A törvényes és legitim hatalom a fenyegető kihívásra megkísérel reagálni. Ennek első bizonyítéka, hogy 1990-ben létrejött az Országos Rendőr-főkapitányság kötelékében a Szervezett Bűnözés Elleni Szolgálat. A bűnözés e fajtájának terjedésére az újabb válasz, hogy 1996-ban létrehozták a Központi Bűnüldözési Irodát, amelynek egységei:

- gazdasági bűncselekmények felderítését végző nyomozó szerv
- a nyílt vizsgálatot végző szerv,
- a Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály,
- bevetési egység,
- értékelő-elemző-koordináló egység.

A *lakosság* a szervezett bűnözés elleni fellépésben a hatalom képviselőit *sokáig nem támogatta* és a szervezett bűnözés megnyilvánulásaival szemben jórészt közömbös volt. Ennek legfőbb oka, hogy nem érezte azt a hatást, amit a bűnözés ezen fajtája életszínvonalára, sőt életminőségére gyakorol. Ellenkezőleg: a szervezett bűnözés bizonyos formáit (mint pl. a fekete gazdaság egyes fajtáit, elsősorban a fekete kereskedelmet) kifejezetten támogatta az állammal szemben, hiszen így romló életszínvonalát - legalábbis rövid távon - a bolti kereskedelemnél olcsóbban elérhető áruk beszerzésével némileg kompenzálhatta. Nem törődött azzal, hogy miként jutottak az országba azok, akik ismeretlen forrásokból származó árukkal kereskedtek - a bolti ár töredékéért. Cinkosan összekacsintott velük, amikor a hatóságok (nem túlságosan nagy aktivitással) megpróbálták őket a nagy forgalmú belvárosi csomópontokból "kifüstölni". Hasonlóképpen anyagi megtakarításként élte meg a lakosság egy része az illegális munkavállalást, azaz a fekete munkát. Egyre romló anyagi körülményei között csak azt tudta: ezek a nemzet nyelvén nem vagy alig beszélő emberek a hazai munkabér töredékéért hajlandók szabadnap nélkül hónapokon át dolgozni. Utólag is megállapítható: e forrás nélkül az elmúlt tíz évben még a jelenleginél is kevesebb lakás, családi ház készült volna el. (Természetesen nélkülük az újjgazdagok házainak többsége is nagyobb költséggel épülhetett volna fel, s a fekete munkát felhasználó vagyonos polgárok is kénytelenek lettek volna busás jövedelmükből több adót fizetni.)

A lakosság évekig kívülállóként figyelhette az ország területén - részben csak külföldi résztvevőkkel folyó - *bandaharcokat*. Oka volt rá: mintegy fél évtizedig az egyre szaporodó, olykor sűrűn lakott területeken is zajló lövöldözéseknek, robbantásos merényleteknek kívül álló vétlen személyek nem estek áldozatul. A bérgyilkosok sokáig profi munkát végeztek: csak célszemélyek haltak vagy sérültek meg súlyosan, s ezekről előbb-utóbb kiderült, hogy kivétel nélkül valamennyien kapcsolatban álltak az alvilággal.

Ahhoz, hogy a szervezett bűnözés rendszeréről vázlatos képet kaphassunk, fel kell tennünk néhány kérdést. Ezek:

1. Kik a szervezők, s általában kik a főszereplők; a társadalmi munkamegosztásban (az első nyilvánosságban) milyen szerepet töltenek be?

2. Miért fejtik ki e tevékenységet, s evidensnek tekinthető elsődleges céljukon: a vagyonszerzésen, a minél nagyobb magántőke tulajdonlásán, a meggazdagodáson túl milyen további céljaik vannak?
3. Mit szerveznek, melyek tevékenységük tárgyai?
4. Hogyan valósítják meg tevékenységüket, milyen módokat találnak, mely lehetőségeket használnak ki céljaik elérésére?
5. Milyen jogi minősítés feleltethető meg tevékenységüknek, azaz mely törvényi tényállások realizálódnak, milyen törvényhelyek alapján vonhatók felelősségre, s melyek a jellemzően halmozódó, hierarchikusan egymásra épülő, jogilag szankcionálható bűncselekmények? Ezek közül melyek a tipikusan felderíthető, bizonyítható cselekmények, s melyek azok, amelyek tetteseit általában nem lehet felderíteni, vagy ha igen: az elkövetett bűncselekmények nem bizonyíthatók?

1. Az alanyok

Mértékadó információk szerint³ a régiókba való behatolás jeleként több találkozó is létrejött kelet-európai - főként orosz, ukrán - és olasz, ill. kolumbiai droghereskedő szervezetek között: ezek színhelye 1991-ben Varsó, 1992-ben Berlin, Varsó, Prága, 1993-ban Berlin volt.

Ugyancsak ismertek olyan híradások, amelyek szerint⁴ az *olasz* szervezetek mára kinyújtották csápjaikat a volt NDK ingatlanpiacain túl Közép- és Kelet-Európa felé is, ahol együttműködésre törekszenek a helyi alvilággal a drog-, a fegyver- és a műtárgy-kereskedelemben, pénzhamisításban, valamint a nukleáris anyagok forgalmában.

Az olasz bűnüldözők szerint a szervezett bűnözés legjellemzőbb tevékenységei:

1. Magyarországon a privatizáció és a vegyes vállalatok,
2. a FAK országában a fegyver és a hasadó anyagok kereskedelme,
3. Romániában a turizmusba, pénzintézetekbe, szórakoztató iparba folytak jelentős pénzek,
4. Bulgáriában a feketepénzek építési és idegenforgalmi projekteket tápláltak,
5. Lengyelországban kábítószer-finomítók láncolata alakult ki,
6. Csehországban és Szlovákiában a prostitúció és a pénzmosás,
7. Szlovénián és Albánián keresztül bonyolított fekete kereskedelem a balkáni háború ideje alatt.
8. Az érdekharcokat megelőzendő 1992-ben Prágában a nyugati szervezett bűnöző csoportok a jelentős kelet-európai szervezetekkel megállapodást kötöttek a piacok felosztásáról.

A résztvevők köre két fő csoportból verbuválódik:

1. A magánszféra résztvevői, akik között vannak mind bel-, mind külföldi természetes és jogi személyek. E körön belül ugyancsak szerephez jutnak egyetlen ügyben, eseti jelleggel szerepet vállalók, és hálózatban működő, a szervezettség jellemzőit magukon viselő emberek, csoportok és cégek. Általában őket szoktuk a szervezett bűnözés különböző szintjein szervezői és végrehajtói tevékenységet ellátók körébe tartozóknak tekinteni.
2. A közhivatalok döntési és döntés-előkészítő pozícióiban levő személyei, akik elsősorban megvesztegethetőségük folytán hatósági segítséget nyújtanak illegális tevékenységek

³ Póczik Sz.: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. Kriminológiai és Kriminálisztikai Tanulmányok (továbbiakban: KKT.) 34. kötet (1997.) 65-95. pp. és az ott idézett irodalom.

⁴ Póczik Sz.: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. KKT. 34. kötet (1997.) 65-95. pp. és az ott idézett irodalom.

megindításához, legalizálásához. Kedvezőtlenebb esetben teljes hivatalok, sőt országos hatáskörű szervek fordított szerepet játszanak: ahelyett, hogy lelepleznék a szervezett bűnözés körébe tartozó erőfeszítéseket, ennek érdekében jogszabályokat hoznának, a jogszabály-ellenes tevékenységet pedig megakadályoznák; arról gondoskodnak, hogy ne szülessenek meg ilyen szabályok, ha pedig már vannak, úgy azok ne érvényesüljenek. E közhivatalok és a bennük tevékenykedő személyek adják a hatósági támogatást a szervezett bűnözés egy-egy országon belüli megtelepedéséhez és megerősödéséhez. Ezért őket a szervezett bűnözés segítőinek nevezhetjük.

Külön tanulmányt érdemelne az *orosz szervezett bűnözés* elsősorban terjedelme és a külvilágra gyakorolt súlya miatt. Anélkül, hogy ezzel részletesebben foglalkoznánk, elegendő néhány információt közölni. Szakemberek szerint⁵

1. Oroszországban - szemben a nyugati civilizációban megszokottal - a szervezett bűnözés nem alulról közelítette meg a hatalmat és épült be a közhivatalokba, hanem fordítva: az állami hivatalnokok kerestek kapcsolatot az alvilággal.
2. Más országokkal ellentétben nem a gazdaság kebelezte be a politikát, hanem a politika alakította át a gazdaságot a bűnözésnek megfelelően.
3. A mai, az egész gazdaságot behálózó szervezett bűnözés bölcsője a hetvenes évek árnyékgazdaságából bontakozott ki. Ekkor alakult ki - különböző szinteken - a legfőbb gazdasági bűnözők és a közhivatalnokok kapcsolata.
4. A peresztrojka első áldozatai a frissen privatizált gazdaság szereplői közül a kiskereskedők voltak: tőlük követelt a szervezett alvilág "védelmi pénzt" azért, hogy tevékenységüket tovább végezhesék. Az állam ennek szemet hunyt és nem védte meg a bűnözőktől a gazdaság szereplőit.
5. A kárpótlás során szerzett jegyeket az alvilág a jogos tulajdonosoktól fillérekért felvásárolta, s ezzel a privatizált gazdaság jelentős részét szerezte meg.
6. A tőke tekintélyes részét az alvilág külföldre menekítette. Kutatók szerint ennek összege az 1990-1995 közötti időszakban mintegy 180-200 milliárd dollárt tett ki. Ezzel az összeggel az orosz alvilág "beszállt" a nyugati üzleti életbe.
7. Orosz és ukrán vezető politikusok - törvényi tilalom ellenére - jelentős tőkerészesedésre tettek szert a különböző prosperáló privatizált cégekben (pl. az egykori orosz védelmi miniszter, Pavel Gracsov az Aviakon légitársaság társalapítója).
8. Politikusok által támogatott orosz szervezett bűnözők kezén vannak olyan fontos cégek, mint a Roszneft, a Lukoil, a Gasprom.
9. A Washingtonban székelő Jamestown Foundation vizsgálata alapján úgy becslik, hogy az orosz bankok 95 %-a bűnöző szervezetek kezén van, a maffia ellenőriz Oroszországban legkevesebb 40 ezer gazdasági objektumot, ezen belül 550 bankot, 47 börzét, 1500 állami céget, továbbá a legtöbb vásárt és piacot.
10. Az orosz akadémia számításai szerint a teljes orosz tőke 35 %-a bűnözők kezén van, s a magánvállalkozások 80 %-át felügyeletük alatt tartják.

⁵ Vö.: Stümper, A.: Kriminelle Gefahren aus dem Osten. Das Phänomen der sogenannten Russen-Mafia. Kriminalistik 3/98., 191-194. pp.; Krause, G.: Perspektiven der Internationalen OK-Bekämpfung. Zugleich eine Art Bilanz über das Breit angelegte Vorhaben. Kriminalistik 1/98. 12-16. pp.; Sieber, U.: Internationale Organisierte Kriminalität. Eine Bestandaufnahme. Kriminalistik 2/98. 97-102. pp.; Lammich, S.: Organisierte Kriminalität in Rußland. Reaktionen des russischen Gesetzgebers auf die aktuelle Kriminalitätsentwicklung. Kriminalistik 12/97. 783-788. pp.; Keidel, L.: Menschenhandel als Phänomen Organisierter Kriminalität. Erscheinungsformen des weltweiten Handels mit der Ware Frau. Kriminalistik 5/98. 321-325. pp.; Wie Maffia-Bosse Europa aufteilen. Kriminalistik 5/98. 360. p.; Gilinszkij, J.: Die organisierte Kriminalität: Die russische Situation und Sichtweite. In: Edelbacher, M. (Hrsg.): Organisierte Kriminalität in Europa, Linde Verlag Wien 1998. 225-241. pp.

11. Az orosz törvényhozás, a DUMA tagjainak 20 %-át a bűnszervezetek juttatták a parlamentbe.
12. Az egykori szovjet titkosszolgálat, a KGB legjobb ügynökei közül számosan vesznek részt az USA-ban jelenleg tevékenykedő mintegy 30 bűnöző szindikátust segítik, s behatoltak a számítástechnikai fejlesztések információs rendszerébe.
13. Fontos szerepet játszanak az orosz maffia tagjai a "kábitószerért fegyvert" birtokló üzletek lebonyolításában, s e tekintetben elsősorban Latin-Amerika irányában fejtenek ki nagy aktivitást.
14. Szívesen dolgoznak együtt a világ bármely részén más nemzetiségű szervezett bűnöző csoportokkal, bár ismételt alkalommal tisztán orosz csoportok. (A szervezett bűnözésen belül a világ minden részén az átlagosnál magasabb a külföldi elkövetők aránya. Így pl. Németországban a felderített ilyen jellegű bűncselekmények tetteseinek 62 %-a volt külföldi.)
15. Az egész világon e bandák fő gyülekező helye a "piros lámpás milió", következésképpen a bűnözés e fajtájáról ebbe a környezetbe behatolva és beépülve lehet a legtöbb információhoz jutni. Az emberkereskedelem által kiközvetített prostituáltak tevékenységét követik a szervezett bűnözők.
16. Az orosz bűnözők idejében fedezték fel azt a törvényszerűséget, miszerint a legális gazdaság globalizálódása megteremti a lehetőséget a kriminális gazdaság globalizálódásának.

2. Célok

A bűnözés e formájának céljai - a lehetőségek függvényében - eltérőek. Ami közös cél: valamilyen - lehetőleg minél szélesebb és az állam működése szempontjából minél döntőbb - körben a gazdasági hatalom megszerzése és a piac ellenőrzése. Ahol a lehetőségek szűkebbek, ott "csak" bizonyos hagyományosnak tekinthető "üzletágak" feletti ellenőrzés, ill. monopólium megszerzése és megtartása az igény. Ilyenek: a kábítószer-kereskedelem és a szexipar. Olyan országokban és régiókban azonban, ahol erre lehetőség kínálkozik: a szervezett bűnözés beépül az államszervezetbe és ha teheti, döntő szerepet vállal a gazdasági élet széles területén, vagy a gazdaság egésze feletti uralmat is átveszi. A világ különböző régióiban mindegyik változatra bőségesen hozhatók példák.

Vannak, akik úgy vélik: amennyiben a bűnöző csoportok már e második fázisban vannak és tisztára mosott pénzükkal a legális gazdaságot működtetik, ténykedésük etikailag sem kifogásolható. Azonban hiba volna néhány előzményt figyelmen kívül hagyni. Ilyenek:

1. A szervezett bűnözés alapvető célja a vagyonszerzés, s ez a vagyonszerzés egyúttal a szervezett bűnözés létalapját is jelenti. A megszerzett vagyon - mint eszköz - fedezheti csupán meghatározott személyek korrumpálására, a bűnszervezet érdekében tevékenykedő személyek és technika megvásárlására, megfizetésére fordítható pénzeszközöket. A gazdasági, esetleg a politikai szférába történő beépülés feltételeként is a szervezett bűnözést gerjesztő vagyon szolgál.⁶
2. Más megfogalmazás szerint e cél: kizárólag gazdasági - lehetőleg - monopol hatalom, ill. a bűnös vagy legális mono- vagy oligopolium hasznából való, rendszerint nem beruházás- és

⁶ Borai Á.: Konceptió a szervezett bűnözés elleni fellépés eredményességét javító, a büntetőjogszabályokat érintő intézkedésekről. II. rész. Főiskolai Figyelő 1996/2. 48-67. pp.

kockázatarányos részesedés, vagyis olyan "extra" profit, amiért "extra" - büntetőjogi - kockázatot vállalnak.⁷

Gazdasági jelentőségű profitra törekvő szervezett bűnözés legfőbb veszélye abban rejlik⁸, hogy olyan források felhalmozására képes, amelyek fontos pozíciók elérését teszik lehetővé a "rendes" társadalomban. *Nem az a veszélyes* tehát, hogy a lopott, illegálisan szerzett pénzt a legális szférába fektetik, tőzsdére viszik, *nem az a probléma*, hogy ha valaki a kábítószer-kereskedelemből származó pénzzel munkahely-teremtő beruházásokba kezd. *Az nem baj*, ha az eladott kábítószer vagy éppen a szerelmi szolgáltatások ellenértéke a legális gazdaság körforgásába kerül, ez akkor éppenséggel kedvező irányú pénzmozgás. *Az a baj*, hogy a pénzt lopták, illegálisan szerezték. *Etikailag* pedig az a legfőbb probléma, hogy maga az állam is olyan vagyonok privatizációjából segít gazdasági előnyökhöz egyeseket és jut tekintélyes bevételhez maga is, amelyek nem kis részben az elismerten jogsértő kisajátítások révén kerültek az állam tulajdonába. Épp ezért⁹ bizonyítandó, hogy a társadalom számára hasznosabb a konkurens, vagyis a gazdasági-társadalmi hatalom jelenlegi birtokosainak pozícióban maradása, mint a volt, de immár tisztességesen gazdálkodó bűnözők befolyáshoz jutása.

Ugyanakkor elgondolkodtató az az álláspont is, amely szerint¹⁰ egyrészt a bűnös úton szerzett vagyonnak a gazdaság legális szférájába történő transzformálásával, működtetésével, másrészt az egyes vagyonrészek harmadik személyt igénybe vevő "pénzmosó" átruházásával végül is legitimmé tehető, s ennek sértetlenül hagyásával a szervezett bűnözés folyamatosságát, hatékonyságát biztosító tőkeerő rendíthetetlen marad.

3. A tárgyak

A továbbiakban azt tekintjük át, hogy a szervezett bűnözésnek melyek a fő érdekszférái. Azt vizsgáljuk, hogy melyek azok a szükségletek, amelyek kielégítésére törekszenek, s ennek érdekében milyen intézmények szervezését végzik, illetve mely intézmények szervezésébe épülnek be. A magyar, illetve a közép-kelet-európai régió keresztül mutatjuk be a helyzetet.

Európának a diktatúrától nemrég megszabadult országaiban a szervezett bűnözés a gazdaság minél szélesebb területét igyekszik elfoglalni. Ennek során elsősorban - a valódi és az átvitt értelemben megfogalmazott - *piacok átvételére vagy legalábbis részesedésének növelésére törekszik*. A *privatizáció és a kárpótlás* ehhez jelentős segítséget nyújtottak, mivel nagyon jelentős értékek a lakosság és részben a törvényes hatalom ellenőrzése nélkül cseréltek gazdát. Valójában ma csak kevesen vannak, akiknek megbízható információik vannak arról: a mintegy tíz éven át tartó privatizáció során kik és milyen körülmények között jutottak hozzá a korábbi állami vagyonhoz, illetve a szórakoztatóipar, a piacok (köztük a volt szocialista országok polgárai által uralt kereskedelmi láncok) és a kisebb pénzintézetek jelenlegi gazdái

⁷ Póczik Sz.: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. KKT. 34. kötet (1997.) 65-95. pp. és az ott idézett irodalom.

⁸ Vö.: Szikinger I.: Szentségtörő gondolatok a szervezett bűnözés elleni küzdelemről. Belügyi Szemle 1997/7-8. 38-44. pp.

⁹ Szikinger I.: Szentségtörő gondolatok a szervezett bűnözés elleni küzdelemről. Belügyi Szemle 1997/7-8. 38-44. pp.

¹⁰ Borai Á.: Konceptió a szervezett bűnözés elleni fellépés eredményességét javító, a büntetőjogszabályokat érintő intézkedésekről. II. rész. Főiskolai Figyelő 1996/2. 48-67. pp.

milyen körülmények között jutottak tulajdonukhoz. Hasonlóképp nincsenek megbízható információk arról: kik birtokolják a tőzsdepiac meghatározó részét, illetve, hogy azok a magánszemélyek, akik jelentős tőzsdei részesedésre tettek szert, milyen úton jutottak vagyonukhoz.

Amíg ennek tisztázása nem történik meg, élni fog a gyanú, hogy az Oroszországban kialakult gyakorlat méreteiben csökkentett változata található meg valamennyi volt szocialista országban.

Erre a pénzeredet-tisztázásra annál inkább szükség van, mivel a szervezett bűnözés ugyan gyorsan terjedt el, s hálózta be a vállalkozások széles körét, azonban ez nem volt teljesen meglepetésszerű.¹¹ A rendszerváltást követően a privatizáció megindulásakor már jelezték, hogy ez a folyamat a korrupció sorozatát indítja majd meg. Ez az előrejelzés időközben bizonyossá vált, mert az elmúlt években néhány tucat ember nem egészen becsületes úton százmilliós nagyságrendű vagyonra tett szert Magyarországon. Az a tény, hogy 1996 óta különösen dinamikusan növekedett a lőfegyverrel, robbanóanyaggal való leszámolások száma, az elsősorban amiatt történt, hogy az új gazdagok nem számítottak arra, miszerint a testőrök egyszer a fejükre nőnek. Ez utóbbiak - megismerve a magyar jogi állapotokat - tulajdonosok akartak lenni, ami sokuknak sikerült. A magyar alvilág - amelyik a piacot nem akarja átadni - azonban pillanatnyilag lépéshátrányban van az itt tartózkodó külföldiekkel szemben.

*A szervezett bűnözés üzletágai:*¹²

1. Kábítószer-bűnözés: fizetőképes kereslet hiánya miatt egyelőre elsősorban az ország tranzit-jellege miatt kívánatos. Bár a délszláv háború befejeződése után az útvonalak részben ismét a korábbi Jugoszlávia tagköztársaságain haladnak át: a délkelet-északnyugat tengely (rajta Nyugat-Európába elsősorban kábítószer, Kelet-Európába és azon át Ázsiába és Afrikába nagy értékű személygépkocsik csempészése) megmaradt.
2. Embercsempészet: romániai bűnöző csoportok távol-keleti, ill. ázsiai származású személyeket gyűjtenek össze, és juttatnak el a már jelzett irányban a célszemélyekhez.
3. Prostitúció: szervezeten működő, általában vendéglátó-ipari szórakozóhelyek fedését felhasználó réteg tartja kézben. Az idegenforgalom tehát nemcsak azért jelentős, mert a turisták között jelentős számban bűnözők is szabadon mozognak, hanem azért is, mert az általuk preferált idegenforgalmi centrumok egyben a szervezett bűnözés körébe tartozó személyek központjai. A szórakozóhelyek alkalmasak a pénz tisztára mosására.
4. A szervezett gépjárműlopás és -csempészet ugrásszerűen növekedett. Nemcsak az országon belül jelentős a köznyugalmat kedvezőtlenül befolyásoló gépjárműlopás, hanem az ország részese az Olaszországból, továbbá Észak- és Nyugat-Európából ellopott gépkocsik szállítási útvonalának.
5. Szerencsejátékok szervezése kapcsán az erről szóló törvény hatályba lépését követően nagymértékben növekedett a legális szerencsejátékot szervezők száma, azonban továbbra sem csökkent az illegálisoké. Mindkettő összefonódik a szervezett bűnözéssel, mert a *pénz tisztára mosására használják*.
6. Fejlett nyomdatechnika alkalmazásával 1992-től jelentős a pénzhamisítás. Valamennyi valutatípus előállítása folyik.

¹¹ Interjú Tonhauser Lászlóval a szervezett bűnözésről, a szervezett bűnözés elleni munkáról. Belügyi Szemle 1997/2. 45-47. pp.

¹² Vö.: Borai Á.: Konceptió a szervezett bűnözés elleni fellépés eredményességét javító, a büntetőjogszabályokat érintő intézkedésekről. I. rész. Főiskolai Figyelő 1996/1. 53-62. pp.

7. Fegyverkereskedelem, és fegyvercsempészet nem jelentős. Az illegális fegyverpiacon megjelentek a hatástalanított fegyverekből visszaalakított lőfegyverek.
8. A sugárzó, veszélyes és stratégiai anyagok illegális kereskedelme és csempészete visszaszorult.
9. A védelmi zsarolásokat többnyire magyar bűnözők követik el magyar polgárok sérelmére. Nőtt az ún. pénzbehajtáshoz kapcsolódó zsarolások száma. A zsarolások egy része a gazdaság, ill. a szervezett alvilág körében keletkező konkurencia-harc eszközeként is vált.
10. A gazdasági bűnözés számos ponton csatlakozik a szervezett bűnözéshez. Fő területei: az állami vagyon és az állami bevételek csorbítása, a privatizáció, a tiltott pénzügyi tevékenység, a szerzői és a szomszédos jogok megsértése.

Az üzleti világ néhány területe különösen veszélyeztetett. Legismertebb megjelenési formák a 90-es évek második felében a következők¹³:

- kiskereskedések, vendéglátóhelyek, mulatók tulajdonosaitól "védelmi pénz" kizsarovása,
- pénzbehajtás,
- határokon átnyúló szervezett leánykereskedelmi hálózatok által működtetett prostitúció,
- nyersolajtermékekkel üzérkedés,
- nagy értékű gépkocsik ellopása.

4. Módo

A szervezett bűnözés megértéséhez szükséges azoknak a módszereknek a megismerése, amelyeket elsősorban annak érdekében alkalmaznak, hogy tevékenységük legális üzleti vállalkozásnak lássék.

Maguk a szervezetek két fő típusba sorolhatók:¹⁴

1. *Egyik típus:* maga a vállalkozás kezdetétől fogva illegális, bűnelkövetésre létesül. Ezért funkcionálisan, szociológiai és szociálpszichológiai szempontból szervezetek ugyan, azonban jogi (így: közjogi, civiljogi, kereskedelmi jogi) szempontból nem is léteznek.
2. *Másik típus:* létező, jogi személyiséggel rendelkező szervezetek, amelyek jogilag megengedett célra és formailag jogszerű eljárás keretében alakultak, azonban tényleges tevékenységük egészen vagy részben haszonszerző bűncselekményből áll.

Mindkét szervezeti konstrukció elengedhetetlen segítői a *specialisták*, akik okmányhamisítók, őrző-védők, biztonsági emberek, s mint ilyenek "szabadúszóként" szintén részesei a hálózatnak.

Módszereikre jellemző, hogy sajátosan ötvözik a korrupció és a terror eszköztárát¹⁵ annak érdekében, hogy illegális úton extraprofitra tegyenek szert.

¹³ Vö.: Bócz E.: Az ügyészség szerepe Magyarországon a szervezett bűnözés elleni harcban. *Ügyészek Lapja* 1997/4. 17-25. pp.

¹⁴ Bócz E.: Egy államügyész vallomása... A szervezett bűnözés elleni küzdelem ügyészi tapasztalatai Magyarországon. *Belügyi Szemle* 1997/7-8. 11- 17. pp.

¹⁵ Póczik Sz.: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. KKT. 34. kötet (1997.) 65-95. pp. és az ott idézett irodalom.

A szervezett bűnözés stratégiái elsősorban az állam szervezeti, és polgári morális gyengéit használják ki. Ezek közül a legjelentősebbek:¹⁶

1. A pénzügyi szabályozásban, a pénzügyi működésben meglevő vagy keletkező zavarok (elavult szabályok, joghézagok). Ez különösen érvényes az olajügyekre, ahol pénzügyi jogi szabályozatlanságában rejlő kriminogén tényezők táptalajul szolgáltak a bűnöző szervezetek elburjánzásához.
2. Az 1990-1994 közötti időszakban, amikor a bűnszervezetek létrejöttek, s amikor be lehetett volna és kellett volna épülni, a magyar rendőrség ilyen irányú tevékenysége éppen szünetelt.
3. Az a tény, hogy senki sem mond és tesz semmi határozottat még akkor sem, amikor már szóbeszéd tárgya, hogy a helyzetet jogellenes üzleti haszonszerzésre aknázzák ki. (Gázolaj és fűtőolaj színeltérését követő ellenőrzés elmulasztása.)
4. Az államigazgatás magas szintjein a bűnelkövetőkkel tudatosan együttműködve, vagy bár tudatos együttműködési szándék nélkül ugyan, de láthatóan befolyásuk hatására teremtették meg saját nyerészkedési alkalmukat. Eközben olyan színben tűntek fel, mint akik jó üzleti érzékkel rendelkező és élelmes emberek, akik felismerték a lehetőségeket és éltek is vele. Mintha nem tettek volna mást, mint amire az új gazdasági szerkezet ösztönözte őket.

Fontos figyelembe venni a következőket is:¹⁷

1. Az okok között az endogén (belső) körben szerepet játszik az instabil, rendezetlen, formálisan és informálisan szabályozatlan társadalmi környezet, a hirtelen bekövetkező, nagy vagyoni átrendeződéssel járó, kiegyensúlyozatlan társadalmi változás, háború vagy polgárháború.
2. A társadalmak a számukra idegen kormányzattal, társadalomidegen és/vagy hatékonysági zavarokkal küzdő igazgatással szemben csoportos és szervezett elhárító mechanizmusokhoz menekülnek, nemcsak második nyilvánosságot, vagyis második információs rendszert, hanem második igazgatást is létrehozhatnak.
3. Egyes társadalmak vagy régiók endogén instabilitása másokra nézve exogén (külső) eredetű destabilizációt eredményezhet.
4. A szervezett bűnözés a viszonylag rendezett társadalmakban is megtalálja a legális szolgáltatásokkal le nem fedett vagy fedhető szükségleteket.
5. Különösen nagy csábításnak vannak kitéve és veszélyeztetve vannak a szegregált helyzetben levő kisebbségek.

További problémát jelent a kérdéskör kezelésében a *bűnüldöző szakismeret*, pontosabban annak (*hiánya*). A legjelentősebb kihívások a következők:

1. A gazdasági bűncselekményeknek formailag legális gazdasági tevékenységeknek kell látszaniuk. Ezért akik a nyomozással, felderítéssel foglalkoznak, ismerniük és mélyen

¹⁶ Bócz E.: Egy államügyész vallomása... A szervezett bűnözés elleni küzdelem ügyészi tapasztalatai Magyarországon. Belügyi Szemle 1997/7-8. 11-17. pp., továbbá Bócz E.: Az ügyészség szerepe Magyarországon a szervezett bűnözés elleni harcban. Ügyészek Lapja 1997/4. 17-25. pp.

¹⁷ Póczik Sz.: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. KKT. 34. kötet (1997.) 65-95. pp. és az ott idézett irodalom.

érteniük kell a gazdaság működését, tudniuk kell, miért, miként és milyen módszerekkel lehet és érdemes visszaélni.¹⁸

2. A bűnüldöző többnyire lokális ismeretei folytán nem képes felismerni a bűneset szervezett bűnözéshez kapcsolódását. Más esetben a szervezett bűnözésnek az eljárás hatékonyságát semlegesíteni törekvő önvédelmi mechanizmusa okozza azt, hogy az eljárások tömege kudarccal végződik, s az ügyek tömege marad bizonyíthatatlan.
3. Ezt segíti, hogy a bűnesetek zömének kárvallottjai éppúgy a kriminális társadalom részét képezik, sőt a jogi képviselők nem csekély hányada is ide tartozik. E sértetti szubkultúrák szolgáltatják a társadalom legvagyonosabb rétegeit.
4. A korábbi évekkel ellentétben a 90-es évektől a tettesi és a sértetti kör egyre kevésbé határolható el egymástól. A potenciális tettesi és sértetti kör saját berkeiben igyekszik lerendezni a jogsértések megtorlását, mellőzve a törvényes jogvédelem "veszélyes" eszközeit.¹⁹

A kilencvenes évek bűnüldöző szervezetének tehetetlensége és sikertelensége miatt fordulhatott elő, hogy *a szervezett bűnözéssel szembeni büntető jogalkotás nemzetközi példái a szervezett bűnözés létezésére vonatkozó olyan szakmai feltevésekre épültek, amelyek alapját jórészt a kriminológiai ismeretek képezték s csupán részben alapultak marasztaló büntető ítéletekre.*

5. Jogi minősítés, büntetőjogi beavatkozás

Mint láttuk, a rendszerváltás után egy ideig a lakosság nem mutatott különösebb affinitást a szervezett bűnözés elleni erőfeszítések iránt. Egy évtizeddel később azonban már bizony vélhető: ha valamivel sikerülne a teljes társadalmat a mindenkori kormányoknak maguk mögé állítaniuk, az a szervezett bűnözés és következményeivel szembeni hatékony, kemény, következetes fellépés. A fordulat akkor következett be, amikor a szervezett bűnözés egyik - a bűnözés lényegét tekintve - mellékepeződja: a bűnöző bandák egymás közötti elszámolása olyan méreteket öltött, hogy az átlagembernek is reális esélye lett az áldozattá válásra. A bérgyilkosok egy idő után már nem figyeltek a környezetre. Egyetlen célt követtek csak: a célszemélyt bármi áron likvidálni. A szakemberek azonban - legalábbis elméletben - óvatosságra intenek. (A gyakorlatban egyelőre kevésbé, mivel e bűnözési forma gyökeres felszámolásától egyelőre nem kell tartani.) Idézni szokás azokat az amerikai szakírókat, akik szerint ha Floridából kivonnák a fekete pénzt, napok alatt összeomlana a gazdaság. Ugyanis a Los Angelesben forgó bankjegyek 75 %-án kokainmaradványok találhatók.²⁰ Megkérdőjelezhető: vajon mi történne a Szovjetunió utódállamaiban, és elsősorban az egész világgal jelentős kereskedelmet lebonyolító Oroszországgal, ha máról holnapra bezárnák azokat a bankokat, amelyek a maffia kezén vannak, vagy azokat cégeket, amelyek a szervezett bűnözés irányítása alatt állnak.

A szervezett bűnözés Magyarországon nem jogi, hanem kriminalisztikailag is értelmezett kriminológiai jelenség. Mégpedig azért, mert a bűnszervezet fogalmának *anyagi büntetőjogi*

¹⁸ Így: Bócz E.: Egy államügyész vallomása... A szervezett bűnözés elleni küzdelem ügyészi tapasztalatai Magyarországon. Belügyi Szemle 1997/7-8. 11-17. pp.

¹⁹ Erre hívja fel a figyelmet Borai Ákos. Ld. Borai Á.: Konceptió a szervezett bűnözés elleni fellépés eredményességét javító, a büntetőjogszabályokat érintő intézkedésekről. I. rész. Főiskolai Figyelő 1996/1. 53-62. pp.

²⁰ Póczik Sz.: Nemzetközi szervezett bűnözés tegnap és ma. KKT. 34. kötet (1997.) 65-95. pp. és az ott idézett irodalom.

szabályozatlansága miatt nincs szilárd jogi alap annak meghatározásához, hogy milyen tényeket kell felderíteni és bizonyítani ahhoz, hogy a bíróság legalább a bíróság indoklásában deklarálhassa: az elkövetés a szervezett bűnözés számlájára írható.²¹ Leginkább a bűnszövetség és a bűnszervezet fogalmából van lehetőség visszakövetkeztetésre.

Bűnszövetség a Btk. 137. § (1) bek. szerint akkor létesül, ha két vagy több személy bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik. Ez a definíció átfogja a bűnöző szervezet kriminológiai fogalmát is. A *bűnszervezet* ugyanezen törvényhely szerint bűncselekmények folyamatos elkövetésére létrejött olyan - munkamegosztáson alapuló - bűnszövetség, amelynek célja a rendszeres haszonszerzés.

A bűnszervezet fogalmát a hatályos jog 22 helyen említi meg - többnyire mint súlyosító körülményt - annak tekintetében, aki a bűncselekményt ilyen formációban követte el.

Amennyiben a hatályos büntető törvényt aszerint tekintjük át, hogy mely tényállások esetében fordul elő nemcsak a szervezett és a bűnszövetségben való elkövetés külön értékelése, hanem az üzletszerű és a csoportos elkövetés kiemelése is: összesen 36 ilyen bűncselekményi tényállást találunk. (Ezek közül egy: a Btk. 263/C § önmagában a szervezet létrehozását bünteti, a többi konkrét bűncselekményhez társul.) Ezek a következők:

1. 174/B. § Kisebbségi csoport elleni erőszak
2. 175/A. § Emberrablás
3. 203. § Családi állás megváltoztatása
4. 205. § Üzletszerű kéjelgés elősegítése
5. 207. § Kerítés
6. 216/B. § Visszaélés kulturális javakkal
7. 218. § Embercsempészet
8. 229. Hivatalos személy elleni erőszak
9. 250-255. § Vesztegetés
10. 256. § Befolyással üzérkedés
11. 259. § Közveszélyokozás
12. 263. § Visszaélés robbanóanyaggal vagy robbanószerrel
13. 263/A. § Visszaélés lőfegyverrel vagy lőszerrel
14. 263/B. § Fegyvercsempészet
15. 263/C. § Bűnszervezet létrehozása
16. 264. § Visszaélés radioaktív anyaggal
17. 264/A. § Visszaélés nukleáris létesítmény üzemeltetésével
18. 274.-275. § Közokirat hamisítás
19. 277/A. § Egyedi azonosító jel megamisítása
20. 280. § Környezetkárosítás
21. 281. § Természetkárosítás
22. 282. § Visszaélés kábítószerrel
23. 303. § Pénzmosás
24. 304. § Pénzhamisítás
25. 307. § Bélyeghamisítás
26. 309. § Devizabűncselekmény
27. 312. § Csempészet

²¹ Bócz E.: Az ügyészség szerepe Magyarországon a szervezett bűnözés elleni harcban. *Ügyészek Lapja* 1997/4. 17-25. pp. A jelen dolgozat elkészültekor látott napvilágot az a kormányhatározat, amelynek célja a szervezett bűnözés elleni fellépés összehangolása.

- 28. 313/C. § Bankkártyával visszaélés
- 29. 316. § Lopás
- 30. 317. § Sikkasztás
- 31. 318. § Csalás
- 32. 321. § Rablás
- 33. 322. § Kifosztás
- 34. 323. § Zsarolás
- 35. 326. § Orgazdaság
- 36. 329/A. § Szerzői és szomszédos jogok megsértése

A következő mátrix azt kívánja ábrázolni, hogy melyek azok az előzőekben leírt jellemzőkkel rendelkező bűncselekmények, amelyek jellemzően egymást kísérik. (Nem feltétlenül bűnhalmazatról van szó. Helyette inkább olyan jellegű elkövetésekről, amelyek egymást "provokálják", akár az elkövetői kört, akár ezen elkövetői kör jellemző elkövetési színhelyeit illetően.)

BŰNCSELEKMÉNYEK SZERVEZETT BŰNÖZÉST INVOLVÁLÓ

(Btk-paragrafus szerint: üzletszerű, szervezett, csoportos, bűnszövetségben történő elkövetés)

[illegible]

	24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.
1.										X	X		
2.										X		X	
3.													
4.										X	X		
5.										X	X		
6.				X		X			X			X	X
7.													
8.													
9.	X	X	X	X	X							X	X
10.													
11.													
12.				X		X							
13.				X								X	
14.				X								X	
15.	X	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
16.				X		X						X	
17.													
18.	X	X	X	X	X		X	X			X	X	X
19.					X								
20.				X									
21.				X									
22.				X									
23.	X	X	X	X	X	X							
24.			X		X						X		
25.			X		X								
26.				X									
27.												X	
28.						X		X		X			
29.													
30.							X	X		X			
31.											X	X	
32.												X	
33.													
34.													
35.													
36.													

A mátrix jól mutatja: egyes bűncselekmények - más bűncselekmények társaságában való - elkövetési gyakorisága különösen nagy. Ilyenek: a vesztegetés, a befolyással üzérkedés, a közokirat hamisítás és a pénzmosás. Ezek mind a közhivatalok "üzemkörében" megvalósuló cselekmények.

Ez azt bizonyítja: a *közélet tisztaságának védelme* elsődleges fontosságú a szervezett bűnözés terjedésének megakadályozása érdekében. Nem igaz tehát az az állítás, miszerint az államnak és hivatalainak - a gazdasági élet túlsúlya miatt - nincs elegendő ereje befolyásolni a közéletet. Amennyiben az első nyilvánosságot megszerezni kívánó alvilág nem kapna a közhivataloktól, s azok tisztviselőitől annyi segítséget, mint jelenleg: eredményesen fel lehetne lépni ellene. Épp ezért egyenrangú fontosságú egyik oldalon a szervezett bűnözés közvetlen terjedésének visszaszorítása, másik oldalon e bűnözésnek hatósági segédletet nyújtó hivatali élet tisztaságának - e jelenségtől teljesen függetlenül is - mielőbbi helyreállítása.

Mindezek után nyitott kérdés: hogyan lehet a már tisztára mosott pénzzel fellépő, a szervezett bűnözés által működtetett "nemzeti intézmények" ellen védekezni. Vajon ki kell-e,²² és ha igen, ki lehet-e kerülni pl. az orosz szervezett bűnözés által működtetett vállalatokat, bankokat? Elfogadható-e, hogy ezek a maffiák jelentős tulajdoni részesedéshez jussanak a különböző országok gazdaságában?

Vagy ez utóbbi kérdésre naivitás nemleges választ várni? Ez azonban azt jelenti: minden ország szorgalmasan harcol a saját, "nemzeti" szervezett bűnözése ellen, miközben zokszó nélkül veszi tudomásul más ország - esetleg ugyancsak "nemzeti" szintre emelkedett - szervezett bűnözésének akadálytalan behatolását saját országába.

A prevenció két fő iránya tehát:

- alulról felfelé: a prostitúció, a vele szoros kapcsolatban álló emberkereskedelem, csempészet és kábítószer-kereskedelem összehangolt ellenőrzés alá vonása elsősorban a szervezetek hálójának felderítése, másodsorban e cselekmények visszaszorítása érdekében,
- felülről lefelé: az új, előzmény nélkül hirtelen meggazdagodó tőkések tőkeforrás-eredetének, kapcsolati rendszerének egyrészt, a magyar és a vegyes érdekeltségű cégek, továbbá a hagyomány nélküli, Magyarországra betelepedett külföldi vállalatok kapcsolati rendszerének feltárása másrészt annak érdekében, hogy felderíthetők legyenek az ismert szervezett bűnözői hálózatokkal való esetleges összefonódásuk,
- a vállalkozások működésével, letelepedésével, terjeszkedésével összefüggő engedélyezési eljárásokban részt vevő közhivatalok tevékenységének fokozott figyelemmel kísérése (ide értve e hivatalok tisztségviselői és közvetlen környezete anyagi helyzetének kontrollálását is) abból a célból, hogy a nagy horderejű korrupciós tevékenységek leleplezhetők és bizonyíthatók legyenek.

²² A kérdés akkor lényeges, ha igaznak tekintjük az állítást, hogy ezen intézmények 60-70 %-a az orosz maffia kezén van.